

Rolandas BARTKUS

Kauno technologijos universitetas

Kontempliatyvus išbudimas – giliausia tikrovės atvertis

Šiuo straipsniu siekiama parodyti meditacijos ir kontempliacijos skirtumus, aptarti kontempliatyvią meditaciją, atskleisti kontempliaciją kaip tikrąjį žmogaus buvimą, kaip išbudimą giliausiai tikrovės atverčiai. Meditacijai tampant kontempliacija, įvyksta paradoksalus ontologinis virsmas: transcendencija, Begalybė, įsikuria žmogaus viduje, imanencijoje. Šis virsmas atveria dieviškosios Tikrovės slėpinius ir mūsų esaties gelmes, sukuria tikrąją tapatybę, naująjį „aš“, vedamą Dievo valios „balso“. Dievas priima žmogų į savo tikrovę, savo slėpinį ir savo laisvę.

The aim of this article is to show differences between meditation and contemplation, to discuss a contemplative meditation, to reveal contemplation as a true being of a man and as an awakening for the deepest opening of reality. When meditation becomes contemplation, a paradoxical ontological transformation occurs: transcendence, the Infinite, settles inside a human being, in the immanence. This transformation opens the mysteries of Divine Reality and the depths of our presence, creates the true identity, the new “I” which is guided by the “voice” of God’s will. God welcomes a man in His reality, His mystery and His freedom.

Įvadas

Nors dvasinio turinio tekstuose neretai plėtojama kontempliacijos tema, atskleidžiant veiklaus ir kontempliatyvaus gyvenimo, dialogo ir tylos sandūras bei iškeliant kitus svarbius aspektus, šiuo straipsniu siekiama susieti kontempliacijos ir išbudimo sąvokas, „atraizgyti“ kontempliacijos ir meditacijos sąvokų sampyną, kartu svarstant ontologijos ir gno-seologijos, proto ir sampročio, tikslo ir sąlygotumo, tiesos ir metodo, transcendencijos ir imanencijos bei kitas perskyras. Tyrimo objektas – kontempliatyvi patirtis. Tyrimo tikslas – atskleisti kontempliaciją kaip tikrąjį žmogaus buvimą: kaip išbudimą giliausiai tikrovės atverčiai. Pagrindiniai uždaviniai: parodyti meditacijos ir kontempliacijos skirtumus; aptarti kontempliatyvią meditaciją; atskleisti kontempliacijos ir išbudimo koreliacijas. Tam pasitelkiami filosofiniai, teologiniai, religiniai tekstai, taikant aprašymo, asociacijų, lyginamosios analizės ir kritinės refleksijos metodus. Kaip giliausia dvasinė patirtis – kontempliacija – siejasi su ontologine dimensija? Ar kontempliacijoje atsiveria toji Parmenidui apreiškta tikrovė, kur sutampa būtis, mintis ir žodis? Argi ne tokios gryniosios ontologijos ieškojo Martinas Heideggeris anapus visų metafizinių konstrukčių? Gal čia „subyra ontologijos rėmai“ kaip Emanuelio Levino etinės atsakomybės už Kitą

atveju? Tai, kad kontempliacijoje įmanomas aukščiausias tikrovės apsidreikimo laipsnis, kurį liudija ne tik Thomo Mertono ar Tomášo Špidlíko krikščioniškosios kontempliacijos aprašai, bet ir E. Levino būdraujančios sąmonės būsenos, yra šio tyrimo prielaida. Kalbėdamas apie filosofinę laikyseną, tėvas Marie-Dominique Philippe'as atsisako visų *a priori* ir išvadų reikšmingumo, tad, analogiškai apmąstant ir šio tyrimo prielaidą su galimais jos patvirtinimais, reikia pažymėti, kad anaipol nepretenduojama į galutinę tiesą. Ieškant įvairių tikrovės patirties pūvių sąsajų su kontempliacija, idėjų istorijoje aprašytos patirtys ir jų sampratos yra kaip kertiniai akmenys. Kita vertus, šiame darbe siekiama pritaikyti kritinės tradicijos ir fenomenologinės redukcijos principus, kartu pripažįstant akivaizdų savosios refleksijos galimybių ribotumą ir visa viršijančią Dievo malonės galią. Kontempliacijai pranokstant įprastą patirtį ir jai adekvačią kalbą, taip jau nutinka, kad pabudimo, nušvitimo, dvasinės pagavos būsenų „nepažinumą“ lydi retos poetinės, filosofinės ir teologinės dovanos.

Meditacijos ir kontempliacijos perskyra

Meditacija (lot. *meditatio* – mąstymas, galvojimas, svarstymas) – pasinėrimo į savo mintis pratybos, pažinimo ir veiklos principų apmąstymas. Platono olos alegorijoje meditacija yra būdas atsisakyti klystkelių, pasineriant į sielos (dvasios, sąmonės) gelmę ir ten atrandant apriorinius tiesos ir gėrio principus. Visgi Platonas kalba apie idėjos ir išminties viršenybę mūsų mąstymo atžvilgiu: filosofas nėra išminties turėtojas, bet jos siekia, protu apdovanojama siela pakildamas į trūnumui neprieinamų esmių karalystę; tai amžinai tobulos būties siekis dvasinėje esmių žiūroje (*theoria*). Pažinimas yra idėjų, kurias regėjo dar neinkarnuota siela, prisiminimas, galimas tik dėl tikrosios esybės, tiesos ir grožio tiesioginės šviesos ir supratimo, t. y. dėl gėrio (*agathōn*), kuris yra idėja apie tai, kas yra idėjos. Taigi dvasios saulės šviesoje įžvelgiant reikiamą kodą (raktą), juo atrakinamos tikrovės durys, ir šis raktas nesukonstruojamas, o atrandamas kaip jau esantis. Taigi meditacija yra kelias, vedantis į tiesos pažinimą, nušvitimą, bet pati nušvintanti tiesa, išspinduliuota gėrio ir jo apšviesta, nėra šios pasirėngimo sistemos dalis ir ją pranoksta. Tokia meditacijos, vedančios link tiesos, reikšmė išryškėja ir šv. Augustino, šv. Anzelmo Kenterberiečio, Renė Descartes'o, Edmundo Husserlio raštuose.

Šv. Kryžiaus Jonas apie meditaciją kalba kaip apie „proto maldą“, „kurią sudaro nuodugnus samprotavimas, sudėtingas loginis mąstymas, aktyvus vaizdavimasis ir sąmoningas jausmų kurstymas“¹. Vienuolis trapistas T. Mertonas sako, kad medituojant mokomasi valdyti protą, atmintį ir valią, susikaupti, atsiplėšti nuo išorinių laikinų dalykų ir įsitraukti į sąmoningą meilės ryšį su Dievu. Tačiau jei sukyla tik vaizdiniai, mintys ir jausmai, galimi suprasti, jausti ir vertinti, meditacijos dar nėra. Ji turi išvesti anapus supratimo ir vaizduotės.² Kaip teigia stačiatikių teologas ir mąstytojas Sergejus Bulgakovas, stačiatikių praktikoje apskritai skatinama vyti šalin vaizduotę, o ypač jusliškumą, siekiant blavios dvasios būsenos³.

Anot Platono, kontempliacija mato tai, kas būtybėse geriausia, mato aiškų tyrumą, „dieviškąjį grožį“. Ciceronas sako, kad antikos filosofų tradicijoje kontempliuoti reiškia dalykus svarstyti protu, ieškant jų esmės; kontempliuoti – tai filosofuo-

ti. Krikščionių dvasingumo autoriams *theōria* turi regėjimo, apsiareiškimo ir ypač kontempliacijos reikšmę. Klemensas Aleksandrietis kontempliacijos prigimtį sieja su į sielą prasiskverbiančia *gnōsis* šviesa. Kardinolas T. Špidlikas pritaria Evagrijaus, Pseudodionisijo Areopagito, Origeno ir kt. nuostatomis, kad kontempliacija pasiekia giliausią tiesą apie būtybes, o ši tiesa nesutampa nei su Platono idėja, nei su Aristotelio apibrėžimu, nei su stoikų „*logoi* sėklomis“, nors yra akivaizdžių analogijų. Kontempliuoti – tai matyti dalykus per jų santykį su Dievu. Sukurtų dalykų prigimties esmė yra juose paslėptas *logos*, kuris veržiasi į Dievą; dieviškoji intencija pagrindžia ir aiškina kiekvieną būtį. Tai prisilietimas prie dieviškojo slėpinio, Visatos sukūrimo paslapties, tai įvairių *Logos*-Kristaus „įsikūnijimų“ suvokimo, regimojo pasaulio paslapties iššifravimo galimybė.⁴ Kaip teigia T. Mertonas, kontempliacija – „tai pats gyvenimas, visiškai budrus, apščiai veiklus, iki galo suvokiantis savo gyvumą. Tai dvasinė nuostaba, savaiminga pagarbi baimė priešais gyvenimo, buvimo šventumą. Dėkingumas už gyvenimą, pažinimą, šventumą“⁵. Tai miglotas, paslaptingas ir kartu tikras, pranokstantis protą ir paprastąjį tikėjimą, buvimo Šaltinio pažinimas⁶. Kontempliacija mato „nematydama“ ir pažįsta „nepažindama“, pranoksta visą pažinimą ar „nepažinimą“, žinojimą, sistemas, išmąstymus, pokalbius, paaiškinimus, meną, filosofiją, spekuliatyviąją teologiją, mus pačius. Visos kitos patirtys ir intuicijos „miršta“, atgimdamos kilnesnio gyvenimo lygmeniu. „Taigi kontempliacija – netikėta pažinimo dovana, akimirksniu suvokta Tikrovė, esanti visame, kas tikra. Tai gyvai pažinta begalinė Būtis mūsų ribotos būties gelmėse. Suvokimas, kad mūsų nebūtina tikrovė gauta iš Dievo dovanai, kaip laisva meilės dovana. Ir egzistencinis ryšys, nusakomas įvaizdžiu „Dievo prisilietimas“.“⁷ Kontempliacija yra Slėpiningojo, Gyvojo Žodžio aidas mūsų esybės gelmėse, pabudimas esminiam klausimui ir atsakymui drauge, „Aš Esu“ patirties suvoktis. Tai ne metafizinių esmių statika ar abstrakčios idėjos, bet religinė ir transcendentinė Dievo dovana. „Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus“ (Gal 2, 20) – kontempliatyvaus krikščionio įsisąmoninimas, suvokimas ir patirtis. Tai pabudimas, nušvitimas, pagava, kai Dievas priima žmogų į savo tikrovę, savo slėpinį ir savo laisvę.⁸

Etimologiškai kontempliacijos sąvoka sudaryta iš lotyniškų žodžių *con* ir *templum*: *co-*, *con-* (*cum*) – su (kartu) – priešdėlis arba sudurtinių žodžių pirmasis dėmuo, reiškiantis buvimą kartu, abipusiškumą, proporcingumą, bendrą veikimą (pavyzdžiui – koegzistencija); būti „su“ – tai būti susiliejus, susijungus; *templum* – šventovė, šventykla, bažnyčia, šventa vieta. *Contemplum* – sakrali vieta, kurioje dvasios akims atsiveria dieviškoji tikrovė. *Contemplatio* suprantama kaip išžiūrėjimas, susitelkimas, o mistizme – kaip aukščiausia pažinimo rūšis, kuri remiasi intuicija, kaip pasyvus tikrovės suvokimas. M. Heideggeris rašo, kad romėnai graikų kalbos žodį *theōrein* verčia *contemplari*, žodį *theōria* – *contemplatio*, kuris reiškia: ką nors padalyti į barus ir juos aptverti (lot. *templum* – tai graikiškas *temenos* (liet. *rėžis*), visiškai kitokios paskirties nei *theōrein*)⁹. Prisiminkime pranašo Jeremijo žodžius: „Nepasikliaukite nepagrįsta viltimi, sakydami: „Tai VIEŠPATIES Šventykla! Tai VIEŠPATIES Šventykla!““ (Jer 7, 4–5), raginančius parengti savo vidaus šventyklą, tinkamą gyventi Dievui, nepaverčiant stabu to, kas iš tikrųjų yra šventa – šventyklos ir apeigų. Taigi mums rūpi ta *contemplatio* reikšmė ir prasmė, kurią graikai sugavo *theōria* sąvoka: veiksmožodis *theōrein*, iš kurio kilo daiktavardis *theōria*, sudarytas iš *thea* ir *horaō*

(arba, kitaip kirčiuojant, *ōra*). *Thea* yra išvaizda, reginys, *eidōs*, kurio pamatymas Platoniui yra *eidēnai* – žinojimas. Būtent antrasis *theōrein* šakninis žodis (*horaō*) ir reiškia ką nors išvysti, pamatyti; *thean horan* – išplėtoti esinio išvaizdą ir dėl tokio žvilgsnio prie jo būti. *Bios theōrētikos* – kontempliatyvus gyvenimo būdas, stebint grynąjį esinio švytėjimą, mąstymas, aukščiausio tipo veikla (nors gyvenimas laike – *bios* – skiriasi nuo būsimąjo *zōē, eschata*¹⁰). *Theōria* yra tobuliausia žmogaus būties forma, grynasis santykis su esinio, kuris švytėdamas esmiškai palyti žmogų, išvaizda; *theōrein* duoda galimybę išgirsti ir išvysti esinio *archai* ir *aitiai* (kas nuo seno interpretuojama kaip lot. *principium* ir *causa*). Graikiškasis *ōra* reiškia atodairą, pagarbą ir dėmesį, tuomet sąvoka *theōria* reiškia pagarbų dėmesį esinio nepaslėpčiai (gr. *alētheia*, lot. *veritas*), t. y. puoselėjančią tiesos žiūrą.¹¹ Viena yra „stebėjimas“, reiškiantis žiūrą, kita – stebėjimas kaip apdorojimas, perdirbimas (lot. *tractare*), siekimas, kuris reiškia: dėl ko nors darbuotis, jį persekioti, sekti jam iš pasakos, kad jį garantuotum. Viena yra Aristotelio *energeia*, reiškianti realybę, išvedamą į nepaslėptį, palaikymą, išlikimą, ar *ergon*, kuris čia-esti autentiška ir aukščiausia prasme (*entelecheia*), visai kas kita, kai vartojama lot. *actus* vietoje *energeia*, *ergon* verčiama kaip *operatio* ir *actio*; dabar realybe tampa tai, kas yra pasekmė. Tiesa, realybė dar išlaiko ankstyvąjį pamatinį čia-esaties, iš savęs iškeliančios save pačią, bruožą faktiškumo prasme kaip priešingybę regimybei ar nuomonei, bet kur kas silpniau, nes orientuojamasi ne į *causa prima*, bet į *obiectum*. Užtuot sakius „taip tikrai yra“, šiandien sakoma „taip faktiškai yra“ arba „taip yra realiai“.¹²

Ontologija yra teorija gryniausia prasme, būties teorija, t. y. teorija apie esamybę – tiek, kiek ji yra (gr. *on he on*, lot. *ens ut ens*). Čia žvilgsnis kreipiamas į pirminius esamybės pagrindus ir priežastis, jos esmę ir jos esatį. Jei ontologijai svarbiausia tiesa, tai gnoseologijoje¹³ reikšmingu tampa metodas. „*Methodos* reiškia kelią, kuriuo sekama paskui. Galėjimas vėl ir vėl sekti nueitu keliu yra metodiškumas, jis ir būdingas mokslinei veiksenai. Tačiau šitaip sykiu neišvengiamai apribojami galimi į tiesą pretenduojantys dalykai. Kai tiesą (*veritas*) reiškia vien tai, kas patikrinama (bet koku būdu), tai pažinimo matas yra nebe pažinimo tiesa, bet jo tikrumas. Todėl nuo tų laikų, kai Descartes'as suformulavo klasikinę tikrumo taisyklę, tikras moderniojo mokslo etosas reikalauja pakankama tiesos sąlyga pripažinti tik tai, kas atitinka tikrumo idealą.“¹⁴ Hansas Georgas Gadameris, priešindamas metodui ir metodiniam svarstymui patirtį ir refleksiją (pasak jo, tiesa pasiekiamą ne remiantis metodu, o tinkamai įsisąmoninant patirtį), tiesai suteikia pirmąją, o metodui – antrąją, tarnybinę, vietą: metodas nepajėgus atskleisti naujos tiesos, bet gali tik išryškinti, kokio pobūdžio tiesą jis pats implikuoja.

Plėtodamas pamatinę tikslo ir sąlygotumo perskyrą, tėvas M.-D. Philippe'as iškelia skirtumą tarp proto (gr. *nous*, lot. *intellectus*) ir sampročio (gr. *dianoia, diatriba*¹⁵, lot. *ratio*). Šv. Tomas Akviniėtis, sekdamas Avicena, sako: *Primo in intellectu cadit ens* (protas pirmiausia suvokia tai-kas-yra). Pasak šv. Izidoriaus etimologijos, *intelligere* sąvoka kilusi iš *intus legere* („skaityti iš vidaus“). Vadinasi, protui būdinga skverbtiis į tikrovę, trokštant tiesos, jis yra pati dvasinė geba pažinti, o samprotis yra diskursyvaus pažinimo gebėjimas, suvokimo priemonė, būdas, metodas, sąvokų ir taisyklių sistema, padedanti išvesti, iš(si)aiškinti, suprasti ir nuspręsti. Nors samprotavimas ir lemia dvasinį pažinimą, dvasia vis labiau ir labiau veržiasi į tikrą, kokybišką tobulumą. Proto ir sampročio per-

skyra analogiška dvasinės meilės ir veiksmingosios valios perskyrai: valią mylėti atitinka protas, o veiksmingąją valią – samprotavimas.¹⁶ Evagrijus protui priskiria intuiciją; *nous* yra vienas iš pojūčių, tiktai dvasinis, suteikiantis dvasinės tikrovės *regėjimo* galimybę. Tai gi kontempliacijos organas yra „dvasinė juslė“ arba „širdis“ ir jos visa apimanti intuicija. *Nous* yra intuicijos galia, o *dianoia* – tik kalbinis protavimas. Evagrijus teigia: „Pirmas ir svarbiausias įsakymas yra meilė, jo dėka protas pirmiausia mato meilę, tai yra Dievą.“¹⁷ *Theōria* viršūnė yra Dievo kontempliacija širdyje¹⁸.

Paulis Ricoeuras pripažįsta nenuginčijamą R. Descartes'o teiginį, kad aš negaliu abejoti pačiu savimi, nesuvokdamas, jog abejoju, tačiau stoja pusen tų, kurie sako, kad ši tiesioginė išvalga tėra pojūtis, bet ne idėja. „Idėja yra šviesa ir regėjimas; o čia nėra nei *ego* regėjimo, nei apercepcijos šviesos; aš tik jaučiu, kad aš esu ir kad aš maštau; jaučiu, kad esu budrus – tokia yra apercepcija.“¹⁹ Tai tikrumas, kuriame nėra tiesos. T. Mertonas R. Descartes'o meditacijų laimėjimą – *cogito ergo sum* – pavadina susvetimėjusios esybės, išvartos iš savo dvasios gelmių, *savo pačios buvimo įrodymo*, grindžiamo pastebėjimu, kad ji „mašto“, paguoda. Esybė, kuriai mintis būtina kaip buvimo suvokimo tarpininkas, atitolsta nuo tikrosios esaties, pati susimažina iki sąvokos, „padaro save neįmanią tiesiogiai ar netiesiogiai patirti savo pačios buvimo slėpinį“²⁰. Ji į savo pačios buvimą žvelgia kaip į objektyvią tikrovę, save stengiasi pažinti tarsi kokį nors svetimą jai „dalyką“²¹, tikrindama, ar jis egzistuoja: aš esu, taigi esu kažkoks *dalykas*; paskui stengiasi įtikinti save, kad transcendentinis Dievas taip pat yra „dalykas“, „objektas“. Kontempliacija, priešingai, yra iš patirties kylantis tikrovės *subjektyvumo*, t. y. ne „mano“ (tai reikštų priklausyti išoriniam „aš“), bet „savęs“ egzistenciniame slėpinyje suvokimas. Kontempliacija tikrovę pasiekia ne išprotavimais, o intuityviu išbudinimu: „Laisva asmeninė tikrovė nubunda iki savo egzistencijos gelmių, atsiveriančių Dievo slėpiniui.“²² Kontempliatyviajam nėra nei *ergo*, nei *cogito*, yra tik *SUM*, „AŠ ESU“, ir tai yra ne individualumo tikrumas, bet slėpininga esybė, asmuo, kuriame slėpingai gyvena Dievas. E. Levinas sako: „Dievo idėja – tai Dievas manyje, bet tai jau Dievas, suardantis idėjų siekiančią sąmonę ir besiskiriantis nuo bet kokio turinio.“²³

Anot Teofano Atsiskyrėlio doktrinos, aukščiausia kontempliacija yra ekstazė²⁴. Grigalius Nysietis mini tris ekstazės žingsnius: „šviesos mistiką“, „ėjimą per debesį“ ir „tamsos mistiką“. Tai yra trysėjimo Dievo link pakopos, kurių pirmojoje vyksta žmogaus apvalymas, antrojoje – suprantamų dalykų kontempliacija, o trečiojoje „išeinama“ iš intelektualios būsenos, įgyjami „meilės sparnai“: patiriamas „deginantis Dievo troškimas“, gaunamas Dievo, kaip meilės, pažinimas, „pati meilė tampa pažinimu“²⁵. Teofanas Atsiskyrėlis kaip paskutinį ekstazės laiptelį dar nurodo mistinį miegą, psichologijoje žinomą „budraus miego“ pavadinimu²⁶. T. Mertonas aiškiai pabrėžia, kad kontempliacija nėra nei transas ar ekstazė, nei apskritai koks nors dionisiškųjų „id“ jėgų srautas: šėlas, manija, pranašavimas, nacijos ar klasės mistika, liaudies „opiumas“. Kontempliacija „sudažo“ bet kokį paviršiaus luobą: paviršinę sąmonę, psichologizmą, emocionalumą – t. y. bet kurį išorinio „aš“ pavidaļą: kaukę, netikrumą, trūnumą, materialumą, „individualybę“, „jutiminį aš“, visa tai, kas pasiduoda mirčiai. Kontempliuojantysis suvokia, kad iš tiesų tai yra „ne aš“, o tikrasis „aš“ lieka nebylus ir neregimas. Tačiau kaip tik tokia ir yra pati esmė, dvasinis branduolys, substancinis vakuumas, visų akcidenčių priežastis, neprieinama juslumui, bet slėpingai

atpažįstama „vidinio skaitymo akimi“. Būdama giminiška išlikimui, palaikymui ir niekaip nesutampanti su priešprieša, objektiškumu, pasekme, esmė slypi anapus visų padarinių sluoksnių, tyloje po ištarų šydu (tiesa, H.-G. Gadameris teigia, kad „tarp tiesios būties ir tiesios šnekos yra pirmapradis ryšys“²⁷). Sirų vienuolis Izaokas Ninevietis rašo: „Jei myli tiesą, mylėk ir tylą. <...> Iš pradžių turime prisiversti tylėti. Bet tuomet gimsta kažkas, kas nuveda mus į tylą. Teleidžia tau Dievas patirti šį „kažką“, gimusį tyloje.“²⁸

Taigi meditaciją galima įvardyti kaip priemonę tiesai at(si)skleisti, kai kontempliacija yra pats tiesos pasirodymo vyksmas – mūsų tikslas; kontempliacija – tikslas, o meditacija ją lemia, būdama tik šio tikslo priemonė, metodas. Kontempliacija yra buvimas prie esmės, o meditacija – jos paieška, kelias į ją. Meditacija patenka į mūsų kontrolės lauką, imanentinę sistemą, o kontempliacijoje, veikiant Dievo malonei, atsiveriama transcendentijai. Meditacija giminiška mūsų sampročiui ir yra tiesiogiai susijusi su žmogiškąja pastanga, koncentracija, susitelkimu, atsiribojimu nuo nereikšmingo, su dvasine veikla, metodiškai artinančia prie Dievo, tiesos ir esmės. Kontempliacija – „vidinio skaitymo“, „dvasinės juslės“, „širdies“, intuícijos, „dvasios akies“, valios mylėti aktas; tai *diorasis* (įžvalga), atpažįstant Dievo išmintį ir šlovinant Viešpatį. Taip kontempliacija pranoksta bet kokią veiklą, ir dvasinė siela ilsisi Tame, kurį myli. Kontempliacija ir šventumas neatskiriama. Kontempliacija yra tikrasis žinojimas, kur pažinimas virsta meile. Tai dangiškosios palaimos ragavimas, patirtis, analogiška apaštalų patirčiai ant Taboro kalno.

Kontempliatyvioji meditacija

Heideggeris sako, kad klausimu apie esinio esmę, „kas yra esinys kaip toks, klausiamo, kas apskritai esinį apibrėžia kaip esinį. Tai mes vadiname esinio būtimi, o klausimą apie tai – būties klausimu“²⁹. Esinio klausimas, paremtas būties klausimu, turi būti apimtas būties supratimo – esminio žmogaus baigtinumo ir būties santykio – klausimo. Taigi tikslas atskleisti tiesą yra nulemtas mūsų patyrimo galimybių ir supratimo, tad, ugdydami šias savo galias, taip pat dalyvaujame tiesos pasirodymo vyksme. T. Mertonas kaip vieną iš meditacijos funkcijų nurodo suvokimo ir imlumo nuostatos ugdymą³⁰.

Dykumos Tėvai stengėsi kovoti su aistromis ir demonais dėl „širdies tyrumo“ ir suvaldyti mintis, kad protą ir širdį išlaikytų laisvą nuo rūpesčių bei reikalų ir galėtų, save užmiršę, atsiduoti Dievui. Kalbėdamas apie kontempliaciją, Evagrius reikalauja „išsirengti“ iš bet kokio įšivaizdavimo, nes jis yra kūniškos prigimties, ir visų racionalių sąvokų, nes jos yra dalinės, kol bus pasiektas grynos šviesos regėjimas.³¹ T. Mertonui proto ir širdies nutyrimas anaip tol nėra vien kokia nors intelektualai, analitinė meditacija, bet ir „širdies malda“ – Viešpaties Jėzaus Kristaus Vardo, Šventosios Dvasios, Dievo artumo šaukimasis savo širdies ir Šventojo Rašto žodžiais³². Knygoje „Kontempliatyvioji malda“ dažnai kartu minimos malda, meditacija ir kontempliacija, pritariant ankstyviesiems vienuoliams rašytojams, glaudžiai siejusiems *meditatio* su *psalmonia*, *lectio*, *oratio* ir *contemplatio*³³. „Skaitymas tarsi įdeda į burną sūdrų maistą, meditacija jį kramto bei smulkina, malda išgauna skonį, o kontempliacija yra pati saldybė, kuri džiugina ir pasotina“, – rašo kartūzų abatas Guigo II³⁴. „Meditacijai tampant kontempliatyvesnei, matome, kad ji yra ne vien priemonė siekiant tikslo, bet ir turi kai ką iš to tikslo prigimties.“³⁵ Tokioje meditacijoje neturime ieš-

koti „metodo“ ar „sistemos“; veikiau reikėtų išsiugdyti „nuostatą“ ar „požiūrį“: tikėjimą, atvirumą, dėmesingumą, pagarbumą, laukimą, maldavimą, pasitikėjimą, džiaugsmą. Tai yra mąstymas ir kartu meilė gyvenimui. Meditacijos tikslas yra parengti kelią, kad Dievo veikimas galėtų išugdyti pajėgumą vidinei tikėjimo apšvietai ir išminties šviesai mylinčioje Dievo kontempliacijoje.³⁶

„Protas ir širdis, susidūrę su antgamtinė šviesa, aptemsta; būtent taip žmogus įvedamas į „tamsiąją tikėjimo naktį“ ir pereina nuo meditacijos, suprantamos kaip aktyvi „proto malda“, prie kontempliacijos, arba tobulesnės ir paprastesnės intuityvaus suvokimo formos, kai žmogus, jei išvis čia įmanoma sakyti „medituoja“, gauna šviesą neveikliu ir mylinčiu dėmesiu.“³⁷

„Širdies maldoje“ mokomės susitelkimo, kurį sudaro Dievo valios klausymasis ir tiesus bei paprastas dėmesingumas *tikrovei*. Krikščioniškoji meditacija nėra kokia nors sau-pakankama susitaikymo ar abejingumo sistema, bet dvasinis dalyvavimas nuolat atsinaujinančių Dievo malonių sraute. Tokia meditacija neatsiejama nuo savojo niekumo ir bejėgiškumo suvokimo Viešpaties akivaizdoje, ir tai taip pat malonė. Meditacija reiškia gebėjimą *priimti* šią malonę, taigi ji reiškia ir nuolankumo nuostatą, imlumą, lankstumą. Mokytiis medituoti – laisvėti iš širdies kietumo, proto stingulio ir atbukimo, prisirišimo prie savųjų mąstymo ir elgesio taisyklių. „Meditacija, arba „širdies malda“, yra aktyvios pastangos, kuriomis laikome savo širdis atviras, kad Jis galėtų mus apšviesti ir pripildyti tikrojo santykio su Juo suvokimo.“³⁸ Mes paradoksaliai pažįstame Dievą ne kaip mūsų tyrimo objektą, bet pažindami savo pačių priklausomybę nuo gelbstinčio ir gailingio Jo pažinimo; o būdami Jo pažinti aptinkame savo tikrąją esybę ir tapatybę Kristuje. Šv. Kryžiaus Jonas kalba apie gyvąją dieviškosios meilės ir Šventosios Dvasios „liepsnos“ patirtį, kai miršta senasis savimi patenkintas *ego*, susitelkęs, apskaičiuojantis ir nepriklausomas, ir pasirodo naujas, išlaisvintas „aš“, gyvenantis ir veikiantis „Dvasioje“. Nauja dvasinė tapatybė, vidinis „aš“, save atpažįsta konkrečiomis Dievo valios norėtomis aplinkybėmis. Tikrąjį kelią atrandame, palikę „savąjį“, tikslą pasiekiamo, atmesdami ribotą savo elgseną. Taip prieiname prie to, kas neturi ribų. Dievas labiau už viską nori pats tapti mūsų „keliu, tiesa ir gyvenimu“.³⁹

Šv. Anzelmas Kenterberietis, parašęs „Monologioną“ („Meditacijos apie tikėjimo prasmę pavyzdys“), „sumanė ištirti, ar vieninteliu ir trumpu argumentu bus įmanoma įrodyti tai, kas apie Dievą tikima ir teigiama, būtent, kad jis yra amžinas, nekintamas, visagalis, visame kame visas, nesuvokiamas, teisingas, maloningas, gailingas, teisingas, tiesa, gėris, teisingumas ir kai kas kita, ir kaip visa tai jame yra viena. <...> Iš tiesų, juo daugiau triūsė šiuo reikalu, juo labiau ir labiau mąstymas jį vargino. Ir štai kažin kurią naktį per naktinę vigiliją jo širdyje suspindo Dievo malonė, ir dalykas atsivėrė protui, ir milžinišku džiaugsmu bei linksmybėmis pripildė visą jo vidų.“⁴⁰ Po paslaptinių nutikimų su įrašais lentelėse „Proslogionas“ („Tikėjimas, ieškantis supratimo“) – kreipimasis į save patį arba į Dievą – surašomas pergamente. Mažame ritinėlyje sutilpęs veikalas, toks didis savo teiginiais, subtiliausio apmąstymo svoriu ir Viešpaties malonės veikimu, prasideda „Proto sužadimo kontempliuoti Dievą“ skyriumi, kuris yra tobulas kontempliatyviosios meditacijos pavyzdys. „Atsidėk mažumėlę Dievui ir rask jame trumpam ramybę. „Eik“ į savo proto „kambarelį“, neįsileisk nieko, tik Dievą ir tai, kas tau padeda Jo ieškoti, ir „užsirakinęs“

ieškok Jo (Mt 6, 6). Bylok dabar, visa „mano širdie“, bylok dabar Dievui: „Aš ieškau Tavo veido; Tavo veido, Viešpatie, ieškau“ (Ps 26, 8). Taigi Tu, Viešpatie, mano Dieve, išmokyk mano širdį, kur ir kaip Tavęs ieškoti, kur ir kaip Tave rasti. Viešpatie, jei čia Tavęs nėra, tai kur man ieškoti Tavęs, čia nesančio? O jei Tu esi visur, tai kodėl nematau Tavęs, esančio čia? Bet Tu tikrai gyveni „neprieinamoje šviesoje“ (Tim 6, 16). <...> Tu sukūrei ir atkūrei mane, ir sunešei man visas mano gėrybes, bet vis dar Tavęs nepažįstu. Pagaliau esu sukurtas regėti Tave, bet dar nepadariau to, dėl ko esu sukurtas. <...> Veržiausi į Dievą, o susidūriau su pačiu savimi. Ieškojau ramybės savo vienuoje, o savo viduje radau „suspaudimą ir vargus“ (Ps 114, 3). Norėjau juoktis dėl savo proto džiaugsmo, o esu verčiamas kaupti „dėl savo širdies vaitojimo“ (Ps 37, 9). <...> Viešpatie, aš, sulinkęs, galiu žiūrėti tik žemyn, ištiesink mane, kad galėčiau nukreipti [akis] aukštyn. <...> Tebūnie leista man pažvelgti į Tavo šviesą nors iš tolo, nors iš gilybės! Išmokyk mane ieškoti Tavęs, pasirodyk ieškančiam, nes negaliu nei ieškoti Tavęs, jei Tu neišmokytum, nei rasti, jei nepasirodytum. Teieškosiu Tavęs trokšdamas, tetrokšiu ieškodamas. Terasiu mylėdamas, temylėsiu rasdamas. <...> Juk nesistengsiu suprasti, idant tikėčiau, bet tikiu, idant suprasčiau.“⁴¹

Kontempliacijos ir išbudimo koreliacijos

„Dievo valia“ ateina ne kaip išorinis neasmeninio įstatymo paliepimas, bet kaip vidinis asmeninės meilės kvietimas⁴². Problema yra ne kokia nors Dievo ir Jo kūrinijos atskirtis, o vidinio ir išorinio „aš“ skirtis, kitaip tariant, tikrojo „aš“ atradimo problema, turinti negnoseologines savęs pažinimo, bet ontologines aš-esaties dimensijas. M. Heideggeris susitelkia į „esančiojo“ ir būties perskyrą, stengdamasis atsiskirti nuo visų tampančių (negrynų) tikrovių, o tėvas M.-D. Philippe'as – į egzistencinę „šitai yra“ meta-patirtį, kuriai priklauso ir mano „aš esu“. Asmuo yra ta erdvė, kurioje susijungia išorinė „šitai yra“ ir vidinė „aš esu“ patirtys. „Tardamas „Aš Esu“ (Iš 3, 14), – Jo buvimas šį tą reiškia! – Dievas tai taria Mozei ir mums. Manychiau, kad mano „aš esu“ neužsklendžia manęs solipsizme, jis atveria mane kitam, mane įtikslinančiam draugo asmeniui. Tariu draugui: „Tu taip pat esi“, tada mudviejų „aš esu“ susitinka, ir mūsų asmenys susivienija. Draugo, tikro draugo dėka patiriu, kad tas pat, kas slypi manyje, yra ir kitame. Tačiau visada ne visiškai: mumyse visada esama tokių dalykų, kuriuos vien Dievas gali apreikšti, apreikšti *tik mums*. <...> Asmenį suvokdamas kaip visumą, imu suprasti, kad savęs kaip kūrinio, kurio sielą tiesiogiai sukūrė Dievas, pripažinimas ir atsiliepimas į šią priklausomybę garbinimu gali tapti man neišskenčiantu atgimimo, naujos jaunystės šaltiniu, nuplaunančiu visas „plutas“.“⁴³

E. Levinas prabyla apie *emfazę*⁴⁴, kuri nurodo „už būties mąstymą mąslesnį“⁴⁵ mąstymą, pranokstantį visas pagrindimo ar pagrindimo užklaudas. Tai „išblavėjimas, visada dar turintis išblavėti“⁴⁶, „pabudimas pačiose išbudimo gelmėse“⁴⁷, „už bet kurį pasyvumą pasyvesnis pasyvumas“⁴⁸. *Emfatiškai* tiesos esmė reiškiasi kaip „gyvoji esatis“, „gyvasis akivaizdumas“. Pabudimas vyksta pačioje asmens gelmėje – sielos sieloje (dvasioje-Dvasioje⁴⁹) – kaip „transcendencija imanencijoje“, kaip „savo intymiausioje tapatybėje“ į *Kitą* be galo nukreiptas *Tas Pats*⁵⁰. „Čia Kitas, užuot suskaidęs To Paties, kurį jis neramina ir kuriame laikosi, vienovę, jį tik kviečia iš didžiausios jo paties gelmės į didesnę negu jis pats gelmę, kur joks daiktas nei asmuo negali jo pakeisti.“⁵¹ Sutrikdytos ir gyvos vidujybės

širdyje, tapatybės skilime tarp to paties ir visada suskaidyto to paties, kaip nemiga ar budėjimas, kaip būdravimas be intencionalumo, nuolat pabundant iš paties savo būdravimo būvio, išblaivējant iš savo tapatybės didesnei gelmei negu „pats“, pačioje subjektyvybėje įvyksta Begalybės priėmimas su nuolankumu ir pasidavimu vidiniam ir kartu transcendentiškam Dievui. Transcendencija, suardanti ar įkvepianti imanenciją, pasireiškia ne kaip kokia nors R. Descartes'o Begalybės idėja, tarsi Dievas galėtų laikytis manyje, bet kaip nemiga, aš-tapatumo sutrikdymas, „aš“ svorio centro netektis. Taigi ne mano asmens integralumas, aš-tapatumas, ne *a priori* principų ir išvadų sistema, o man „instaliuotas“ *Kito* ilgesys, besiskleidžiantis manyje per visus sau-pakankamumo įtrūkimus, yra mano sielos vartai Dievui įeiti. Man reikia ne įsitvirtinti, o išsilaisvinti, atlikti atsakymo veiksmą.

Nepaliaujamą tapatybės sprogimą – gyvenimo gyvastį – patiriu kaip entuziazmą (gr. *enthousiasmos* – dieviškas polėkis), kaip *Kito* pripildytą būtį. E. Levinas tai vadina išblaivējimo būseną, kur subyra ontologijos rėmai: subjektas nuo *Kitą* pašalinančio ar asimiliuojančio *To Paties* pereina prie *Kito* išbudinamo *To Paties*, kuris išblaivēja nuo savo tapatybės ir savo būties. Šis išbudimas, neredukuojamas nei į pažinimą, nei į tikrumą, sutampa tik su atsakomybe už *kitą* asmenį. Rymojimas tapatybėje, pasitenkinimas savo vietos esatimi, „nutukimas“, susvetimėjimas ir kiti egocentrizmo pavidalai priešinasi *Kitybei* – tam, kas vis dar transcenduoja *Tą Patį* ir jį jaudina. Išbudimo indikatorius – neabejingumas. „Ne inertiškas ar beveik pasyvumas, bet jautrumas – apžilpimo ar nudegimo skausmas. Šviesos daugiau, negu akys gali priimti, sąlyčio daugiau, negu oda gali paliesti – Tas Pats išlaiko budrumą dėl *kito*. *To Paties* ir *Kito* santykis, kuris *To Paties* filosofijai gali būti tik laikinas.“⁵² E. Levinas pateikia nuostabų atsivėrimo transcendencijai „mechanizmą“: *Kito* pirmenybės mano atžvilgiu, paties jo buvimo tikrovė *man įsako* atsisakyti savosios intencijos subjekto statuso, tampant jos „objektu“; ne siekiančiuoju, o pasiektuoju, aplankytuoju, „užkluptuoju“. „Per paliepiamą, ištarimą to, kam liepiama, lūpomis, begalinė išorybė virsta vidiniu balsu, bet balsu, liudijančiu vidinės paslapties skilimą, duodančiu ženklą *kitam* asmeniui.“⁵³

E. Levinas, Begalybės idėją R. Descartes'o filosofijoje įvardydamas kaip teorinę idėją, kontempliaciją, žinojimą, tuo pats tarsi atsiriboja nuo kontempliatyviosios patirties. „O aš manau, kad santykis su Begalybe yra ne žinojimas, bet Geismas. Skirtumą tarp Geismo ir reikmės mėginau aprašyti teigdamas, kad Geismas savotiškai minta savo paties alkui ir auga tenkinamas, kad Geismas yra panašus į mąstymą, mąstantį daugiau negu tai, ką jis mąsto. Be abejo, tai paradoksali struktūra, tačiau ne paradoksesnė negu Begalybės esamybė baigtiniame akte.“⁵⁴ Kaip kontempliatyvusis gali patirti geismą, ilsėdamasis Tame, Kurį myli ir visų pirma Kurio mylimas pats yra; ar sudera atsisis ir geismas? Judo dykumos Dovydo psalmėje skamba pamatinis troškimas: „Dieve, tu esi mano Dievas, tavęs aš ieškau, – mano gyvastis tavęs ilgisi, mano kūnas tavęs trokšta, – kaip sausa, pavargusi ir perdžiūvusi žemė. Leisk man pažvelgti į tave šventovėje; leisk man pamatyti tavo galybę ir garbę!“ (Ps 63, 2–3). Ir čia pat liudijama: „Šlovinsiu tave, kol gyvensiu; tiesiu rankas į tave, šauksiuosi tavo vardo. Būsiu sotus kaip po turtingų vaisių, džiaugsmingai giedosiu šlovės giesmes.“ (Ps 63, 5–6). Pats Dievo „troškimas „laimę“ implikuoja“⁵⁵. Kas galėtų būti tikresnio nei Geismas, savyje skleidžiantis savojo Tikslo prigimtį, paradoksaliai „mintantis“ savimi, stokojantis ir viršijantis, „stroboskopiškai“ intencionalus be intencionalumo?

E. Levinas sakosi vengiąs nepatikimo ir nuvalkioto žodžio „meilė“, bet jam atrodo, „kad atsakomybė už kitą asmenį, būtis-kitam nutildo bevardį ir beprasmį būties gaudesį“⁵⁶. Meilė – kontempliacijos apraiška, o tyloje veikianti, neįvardyta, ji dvigubai kontempliatyvi. Atsakomybė už kitą – etikos sritis, E. Levinui pirmesnė už ontologiją, pabrėžianti asimetrinį mano privalejimo kitam asmeniui santykį – kaltę ir skolą, pažeidžiamumą ir stoką, dėkingumą ir džiaugsmą. Atsakomybė ir kaltė, troškimas ir viltis, kančia ir džiaugsmas – transcendentinės būsenos, atveriančios „dvasios akį“, kaip teigia Helmutas Plessneris.⁵⁷ Aptardami kontempliaciją, sakėme, kad ji pranoksta mus ir visus mūsų žmogiškus pavidalus; ji yra maloningosios Dievo meilės dovana, akimirksniu suvokta Tikrovė, begalinė Būtis, „Dievo prisilietimo“ egzistencija. Theo de Boeras sako, jog „Dievo patyrimas į nieką nesuvedamas“⁵⁸. Asmuo, gelmė, išbudimas, Begalybė, ypatingas „aš-esu“ modusas – pasyvumo ir atsakumo dermė, nuostaba, pagarba, nuolankumas, atsižadėjimas, džiaugsmas, dėkingumas, šventumas, liudijimas – atributai, kalbantys apie E. Levino laikysenos kontempliatyvumą.

Vis dar kirba nerimas dėl E. Levino „išbudimo“ ir kontempliacijos paralelių. Argi Kito pavidalas neužstoja likusios Tikrovės platybių? Ar susirūpinimo Kitu *praxis* nesutrikdo kontempliatyvosios *theōria*? Juk, regis, atsakomybės už Kitą etika veikiau įkvepia tarnystei, pasiaukojimui nei kontempliatyviajai laikysenai, *theōrein*? Be abejo, įkvepia. Prisiimti atsakomybę už kitą asmenį – tai būdas būti įkvėptam. „Tačiau veide, – kaip aš aprašau jo artėjimą, – veiksmą taip pat viršija tai, į ką jis veda. Prieigose prie veido, matyt, glūdi prieiga prie Dievo idėjos.“⁵⁹ Vadinasi, *kairos*, palaimingas Begalybės išiveržimas į šios akimirkos tikrovę, akimirkos begalybė ir begalybės akimirka, yra artimojo veido dovana man. Man nuoširdžiai atsiliepiant: „Štai aš!“, Begalybės išorybė slėpiningu būdu virsta „vidujybe“, ten pratrūkdama Begalybės šlovinimu. „Neregimybės sujaudinimas – neregimos tiek, kiek ji nesileidžia būti nei reprezentuojama, nei tematizuojama, nei įvardijama, nei parodoma pirštu kaip „kažkas“, apskritai kaip šis ar tas, tad ir „visiškai neįkūnijama“, ir tokios, kuriai nepavyksta „įsikūnyti“, kuri netinkama hipostazei, jos sujaudinimas anapus būties ir buvinių, anapus jų perskyros ar dviprasmiškumo; tai esmą užtemdanti begalybė.“⁶⁰ Dievo artumas viršija pažinimą, būties atbaigimą savimonėje, grynajai trukmei, gyvenimo kantrybei patikėdamas visas pagrindo ir pagrindimo užklausas pranokstančią prasmę.

T. Mertonas kaip vieną iš mistinio gyvenimo paradoksų nurodo tai, kad žmogus neįeina į savo esaties gelmę ir neatsiduoda Dievui, kol visiškai savęs neperžengia, neištuštėja ir neatsiduoda kitiems žmonėms. Tik nesavanaudiška meilė įveikia išorės ir vidaus perskyrą, sujungdama asmenį su Dievu ir su visa Jo kūrinija. „Regėdami Dievą visuose, kurie Jame yra, ir pažindami, kad Jis yra visų mūsų Gyvenimas, ir mes visi esame viena Jame.“⁶¹ Kontempliatyvusis neatsiveria savyje, bet nuolankumu ir širdies tyrumu išsivaduoja iš išorinio „aš“ egoizmo, kliudžiusio mylėti kitus žmones. Tikruosius save pačius ir vieni kitus atrandame Kristaus meilėje ir kontempliacijoje, nes čia iš tiesų dalyvaujame Vieno Dievo Trijuose Asmenyse gyvenime. Dievas yra išsyk begalinė vienuma (viena prigimtis) ir tobula bendrystė (Trys Asmenys), Viena Begalinė Meilė trijuose santykiuose, tobulai duodama, gaunama tik tam, kad ja tobulai būtų dalijamasi. Vidinis Dievo gyvenimas – tobula kontempliacija, o mūsų džiaugsmo ir mūsų gyvenimo tikslas – dalyvauti Tame Gyvenime.

Išvados

- Meditacija koreliuoja su pažinimo, sampročio, padarinio, metodo, tikrumo, veiklos, priemonės, imanencijos kategorijomis. Analogiškai mąstant, kontempliacija siejama su būties, proto, priežasties, tiesos, esmės, tylos, adoracijos, tikslo, transcendencijos atvertimis. Medituoti – irtis per padarinių jūrą, kontempliuoti – būti prie Pačios Priežasties, prie Šaltinio.
  - Meditacija priklauso mūsų pastangų sistemai, kontempliacija yra Dievo malonės erdvė, ir šie dvasiniai dalykai susiję. Kontempliatyvioji meditacija nėra vien tik priemonė, bet apima ir tikslo prigimtį. Tai mąstymas ir kartu meilė gyvenimui.
  - Kontempliatyvioji meditacija moko „išsirengti“ iki „širdies tyrumo“. „Širdies malda“ yra aktyvios pastangos laikyti atviras širdis, kad Dievas galėtų mus apšviesti ir pripildyti tikrojo santykio su Juo suvokimo. Taip ugdomas dėmesingumas tikrovei, gebėjimas su nuolankumu priimti Viešpaties malonę. Meditacija tampa kontempliacija, kai įvyksta paradoksalus ontologinis virsmas: transcendencija, Begalybė, įsikuria viduje, imanencijoje. Šis virsmas atveria dieviškosios Tikrovės slėpinius ir mūsų esaties gelmes, sukuria tikrąją tapatybę, naująjį „aš“, vedamą Dievo valios „balso“.
  - Kontempliatyvusis „išbunda“ Tikrovės atverčiai pačiose asmens gelmėse, ne sti-prindamas savąjį *ego*, bet atsiverdamas *Kitam*. Būdamas atsakingas už kitą, jis kaltę ir skolą, pažeidžiamumą ir stoką, dėkingumą ir džiaugsmą „surenka“ ypatingu „aš-esu“ buvimo modusu: „Štai aš!“. Mano prieigose prie artimojo veido, asmenų tikrovėje, yra Begalybės, Dievo, slėpinys, ir šis santykis neredukuojamas į pažinimą. Tai Tikrovės, pranokstančios metafizikos sąvokas, žmogaus galimybes, imperatyvas. Tai Geismas, pranokstantis save patį, savimi „mintantis“ ir stokojantis, pasireiškiantis nuostaba, pagarba, nuolankumu, atsižadėjimu, dėkingumu, džiaugsmu, šventumu ir liudijantis Begalybės šlovę.
  - Kontempliacija – tai pabudimas, nušvitimas ir savaiminė pagava, kai Dievas priima žmogų į savo tikrovę, savo slėpinį ir savo laisvę.
  - Aukščiausia kontempliacijos pretenzija yra tapti vidiniu žmogumi, kad Kristus per tikėjimą apsigyventų širdyje, pažinti Jo meilę, būti pripildytu Dievo pilnybės, dalyvauti Paties Dievo Gyvenimo tobuloje kontempliacijoje.

NUORODOS

- ¹ Merton T. Kontempliatyvioji malda. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2005. P. 48.
- ² Merton T. Naujosios kontempliacijos sėklos. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2008. P. 200–201.
- ³ Bulgakovas S. Stačiatikybė: Stačiatikių Bažnyčios mokymo apybraižos. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2006. P. 223.
- ⁴ Špidlik T. Krikščioniškųjų Rytų dvasingumas. Vilnius: Dialogo kultūros institutas. 2007. P. 308–329.
- ⁵ Merton T. Naujosios kontempliacijos sėklos. Ten pat. P. 13.
- ⁶ Dominikonas ir Šv. Jono vienuolijos steigėjas Marie-Dominique Philippe'as OP, pritardamas menininko Péguy sampratai, filosofą (ir krikščionį) apibūdina kaip kylantį prie šaltinio. *Philippe M.-D. OP. Trys išmintys*. Vilnius: Agapetos. 2009. P. 26.
- ⁷ Merton T. Naujosios kontempliacijos sėklos. Ten pat. P. 14–15.
- ⁸ Merton T. Ten pat. P. 13–17.

- ⁹ Heidegger M. Mokslas ir apmąstymas // Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992. P. 251–252.
- ¹⁰ Špidlik T. Ten pat. 2007. P. 71.
- ¹¹ Heidegger M. Ten pat. P. 250–252.
- ¹² Ten pat. P. 248–249.
- ¹³ Gnoseologiją reikia skirti nuo tikrosios *gnōsis*, kuri gali reikšti kontempliaciją. Krikščionių dvasiniai autoriai priešina „paprastąjį“ ir „dvasinį“ mokslą, pragmatinį ir pneumatinį pažinimą. Špidlik T. Ten pat. P. 312.
- ¹⁴ Gadamer H.-G. Istorija. Menas. Kalba. Vilnius: Baltos lankos. 2001. P. 38.
- ¹⁵ Špidlik T. Ten pat. P. 315.
- ¹⁶ Philippe M.-D. *OP*. Ten pat. P. 116–117.
- ¹⁷ Špidlik T. Ten pat. P. 318.
- ¹⁸ Ten pat. P. 231; 315–323.
- ¹⁹ Ricoeur P. Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas. Vilnius: Baltos lankos. 2001. P. 87.
- ²⁰ Merton T. Naujosios kontempliacijos sėklos. Ten pat. P. 20.
- ²¹ Edmundas Husserlis R. Descartes'ą kaltina matematinio gamtamokslio prietaru, teigiančiu, kad „po pavadinimu *ego cogito* glūdi apodiktinė aksioma“, turinti atlikti pasaulį dedukciškai aiškinančio mokslo pamato funkciją. Pats E. Husserlis sakosi išliekęs iki galo subjektyvus, ištikimas „saviapmąstymo radikalizmui ir kartu – grynosios intuicijos arba akivaizdumo principui“. Husserl E. Karteziškosios meditacijos. Vilnius: Aidai. 2005. P. 31–33.
- ²² Merton T. Naujosios kontempliacijos sėklos. Ten pat. P. 20.
- ²³ Levinas E. Apie Dievą, ateinantį į mąstymą. Vilnius: Aidai. 2001. P. 175.
- ²⁴ Špidlik T. Ten pat. P. 325.
- ²⁵ Ten pat. P. 326.
- ²⁶ Ten pat.
- ²⁷ Gadamer H.-G. Istorija. Menas. Kalba. Ten pat. P. 37.
- ²⁸ Merton T. Kontempliatyvioji malda. Ten pat. P. 33.
- ²⁹ Heidegger M. Kantas ir metafizikos problema // Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992. P. 42.
- ³⁰ Merton T. Kontempliatyvioji malda. Ten pat. P. 47.
- ³¹ Špidlik T. Ten pat. P. 316.
- ³² Merton T. Kontempliatyvioji malda. Ten pat. P. 21–28.
- ³³ Merton T. Ten pat. P. 32.
- ³⁴ Sodeika T. Filosofija ir tekstas. Kaunas: Technologija. 2010. P. 77.
- ³⁵ Merton T. Kontempliatyvioji malda. Ten pat. P. 32.
- ³⁶ Merton T. Ten pat. P. 45–52.
- ³⁷ Ten pat. P. 51.
- ³⁸ Ten pat. P. 102.
- ³⁹ Ten pat. P. 81–116.
- ⁴⁰ Taip „Proslogiono“ atsiradimą aprašo Šv. Anzelmo biografas Eadmeris. Cituojama iš „Paaiškinimų“. Anzelmas Kenterberietis. Proslogionas. Vilnius: Aidai. 1996. P. 141.
- ⁴¹ Anzelmas Kenterberietis. Proslogionas. Ten pat. P. 37–43.
- ⁴² Merton T. Naujosios kontempliacijos sėklos. Ten pat. P. 27.
- ⁴³ Philippe M.-D. *OP*. Ten pat. P. 138; 141.
- ⁴⁴ Levinas E. Apie Dievą, ateinantį į mąstymą. Ten pat. P. 106–108.
- ⁴⁵ Levinas E. Ten pat. P. 265.
- ⁴⁶ Ten pat. P. 120.
- ⁴⁷ Ten pat. P. 265.
- ⁴⁸ Ten pat. P. 334.
- ⁴⁹ Teofanas Atsiskyrėlis sako, kad Dvasia yra tarsi „žmogaus sielos siela“. Špidlik T. Ten pat. P. 37.

- ⁵⁰ *Levinas E.* Apie Dievą, ateinantį į mąstymą. Ten pat. P. 108.
⁵¹ *Levinas E.* Ten pat. P. 108–109.
⁵² Ten pat. P. 123.
⁵³ Ten pat. P. 116.
⁵⁴ Ten pat. P. 93.
⁵⁵ *Boer T.* Filosofų Dievas ir Pascalio Dievas. Vilnius: Aidai. 2006. P. 140.
⁵⁶ *Levinas E.* Etika ir begalybė. Vilnius: Baltos lankos. 1994. P. 47.
⁵⁷ *Boer T.* Ten pat. P. 140–143.
⁵⁸ Ten pat. P. 104.
⁵⁹ *Levinas E.* Etika ir begalybė. Ten pat. P. 93.
⁶⁰ *Levinas E.* Apie Dievą, ateinantį į mąstymą. Ten pat. P. 260.
⁶¹ *Merton T.* Naujosios kontempliacijos sėklos. Ten pat. 2008. P. 68.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Anzelmas Kenterberietis.* Proslogionas. Vilnius: Aidai. 1996.
2. *Bartkus R.* Sistema ir dvasia: žmogiškos tvarkos kalėjimas ir išlaisvinanti Dievo malonė // SOTER. 2008. T. 28 (56). P. 7–22.
3. *Boer T.* Filosofų Dievas ir Pascalio Dievas. Vilnius: Aidai. 2006.
4. *Bulgakovas S.* Stačiatikybė: Stačiatikių Bažnyčios mokymo apybraižos. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2006.
5. *Descartes R.* Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1978.
6. *Gadamer H.-G.* Istorija. Menas. Kalba. Vilnius: Baltos lankos. 2001.
7. *Heidegger M.* Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992.
8. *Husserl E.* Karteziškosios meditacijos. Vilnius: Aidai. 2005.
9. *Levinas E.* Apie Dievą, ateinantį į mąstymą. Vilnius: Aidai. 2001.
10. *Levinas E.* Etika ir begalybė. Vilnius: Baltos lankos. 1994.
11. *Merton T.* Kontempliatyvioji malda. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2005.
12. *Merton T.* Naujosios kontempliacijos sėklos. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2008.
13. *Philippe M.-D. OP.* Trys išmintys. Vilnius: Agapetos. 2009.
14. *Ricoeur P.* Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas. Vilnius: Baltos lankos. 2001.
15. *Sodeika T.* Filosofija ir tekstas. Kaunas: Technologija. 2010.
16. *Špidlik T.* Krikščioniškųjų Rytų dvasingumas. Vilnius: Dialogo kultūros institutas. 2007.

Gauta: 2010 09 02

Parengta spaudai: 2010 11 03

Rolandas BARTKUS

CONTEMPLATIVE AWAKENING – THE DEEPEST OPENING OF REALITY

S u m m a r y

The aim of this article is to untwine the tangle of contemplation and meditation and to reveal contemplation as a true being of man and as an awakening for the deepest opening of reality. This study is based on the writings about Christian contemplation by T. Merton and T. Špidlik, states of a waking conscience by E. Levin, conceptions of other cross-sections of experiences of reality and their links to contemplation. On the other hand, it is aimed to apply the principles of critical tradition and phenomenological reduction at the same time recognizing the obvious limitation of potential of one's own reflection and accepting the overwhelming power of God's grace.

Meditation correlates to such categories as cognition, reason, consequence, method, authenticity, practice, means and immanence. In analogy contemplation is related to the openings of being, mind, cause, truth, essence, silence, adoration, purpose and transcendence. Meditation may be described as a means of revealing truth while contemplation is the very process of manifestation of truth – this is our purpose; contemplation is the purpose and it is determined by meditation which is only a means or a method of this purpose. To meditate means to oar through the sea of consequences and contemplation is being present by the Very Cause, the Source. Meditation falls in a field of our control while contemplation depends on God's grace. Meditation is related to our reason and human effort, concentration, introversion, disassociation from the trivial and spiritual practice which brings one closer to God, truth and essence methodically. Contemplation is an act of "inner reading", "spiritual sense", "heart", intuition, "spiritual eye" and loving will; it is an insight which recognizes the Divine Wisdom and glorifies the Lord. Contemplation surpasses any activity, and a spiritual soul is resting in the One it loves. Contemplation and sanctity are inseparable. Contemplation is the true knowing where cognition becomes love. It is a taste of Divine Blessedness and an experience which is analogous to that of the apostles on the Mount Tabor.

Contemplative meditation is not only a means in order to reach the purpose, but also has something from the nature of the purpose; it is cogitation and at the same time the love of life. According to T. Merton, purification of mind and heart is not only a matter of intellectual and analytical meditation, but it is also a "prayer of heart" – the calling of the Name of Lord Jesus Christ, Holy Spirit and God's proximity in words of one's heart and the Holy Bible. In a book called "Contemplative Prayer", a prayer, meditation and contemplation are often mentioned together. "Mind and heart darkens when confronted with the supernatural light; exactly like this a human being is brought into the "dark night of faith" and from meditation, which is understood as an active "prayer of mind", goes to contemplation, or to a more perfect and simple form of intuitive perception when a human being, if it is possible to use here the term "meditation" at all, receives light through passive and loving attention."

Contemplative meditation teaches to "strip" down to the "purity of heart". Meditation becomes contemplation when a paradoxical ontological transformation [turn] occurs: transcendence, the Infinite, settles inside, in the immanence. The outer Law commits to something it did not give, and the overflowing Grace gives something what it commits to. This transformation [turn] opens the mysteries of Divine Reality and the depths of our presence, creates the true identity, the new "I" which is guided by the "voice" of God's will. The contemplative "awakes" for the opening of Reality in the very depths of his/her person without strengthening his/her ego, but by opening to the *Other*. While being responsible for the other, he/she "gathers" guilt and debt, vulnerability and lack, appreciation and joy in a very special modus of being: "Here I am!" In my approach to the face of my neighbor in reality of persons there is a mystery of the Infinite, of God, and this relation cannot be reduced to cognition. This is an imperative of Reality which surpasses metaphysical concepts and human potential. This is a Desire which surpasses itself, "feeds" on itself and lacks, it manifests as amazement, respect, reverence, renunciation, gratitude, joy, sanctity and testifies glory of the Infinite.

Contemplation is awakening, enlightenment and spontaneous perception when God welcomes a human being to His reality, His mystery and His freedom. The highest pretension of contemplation is to become the inner man so that Christ settled in the heart through faith, to cognize His love, to be filled with plenitude of God and to participate in a perfect contemplation of the Life of God Himself.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kontempliacija, meditacija, išbudimas, transcendencija, teorija.

KEY WORDS: contemplation, meditation, awakening, transcendence, theory.

Rolandas BARTKUS – Kauno technologijos universiteto Filosofijos ir kultūrologijos katedros daktaras, docentas. Darbovietės adresas: Gedimino g. 43-210, 44240 Kaunas. Tel. +370 37 32 38 90, faks. +370 37 32 37 47. El. paštas rbartkus@ktu.lt.

Rolandas BARTKUS – Department of Philosophy and Culture, Kaunas University of Technology, Doctor, Associated Professor. Address: Gedimino g. 43-210, 44240 Kaunas. Tel.: +370 37 32 38 90, fax: +370 37 32 37 47. E-mail: rbartkus@ktu.lt.